

Masarykova univerzita

Fakulta sociálních studií

Sociální psychologie I.

Téma pro písemnou zápočtovou práci:

Hromadné chování a dav

Hodnocení F

Jde o skákání od jednoho ke druhému.

Využíváte text pouze ze dvou pramenů a bez citací.

K vypsáním myšlenkám nepřidáváte své postřehy a také je vytrháváte z kontextu.

V textu se objevuje řada osobních poznámek, které působí cizorodě a (oproti svému záměru) budí vůči autorce spíše antipatie.

Název kurzu:	PSY 707, Sociální psychologie I.
Vyučující:	prof. PhDr. Petr Macek, CSc. - garant, PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.
Termín odevzdání:	13.04.2004
Počet znaků:	13 481

[Jsme společenští tvorové. Neustále se stýkáme s jinými lidmi, vyměňujeme si názory, spolupracujeme, či soupeříme.....poznáním sociálních kontextů poznáme lépe sebe, pochopíme lépe lidi ve svém okolí a uvědomíme si, proč se s nedůvěrou díváme na ty, kdo se od nás liší]. [Lit.č.2, citace]

Kdo však dokáže určit hranici toho, co či kdo se už liší, a kdo nebo co ještě zapadá? Podle mého názoru nastavení hranice je velmi individuální. Pro někoho je dav či revoluce motivem spravedlivého boje, jiný toto jednání označí a nazve orgiemi sadismu. Kdo tento fakt rozhodne nebo posoudí mi však není známo. Každý musí dle svého vědomí i svědomí.

Se svými myšlenkami jsem zabrousila do atribuční teorie. Konkrétněji bych ráda rozebrala HROMADNÉ CHOVÁNÍ, taktéž zvané „kolektivní chování“ a „DAV“. Le Bon tuto teorii popisuje jako „zákon mentální jednoty“. Citace:

[„DAVY JSOU BEZ ODPORU VŽDYCKY NEUVĚDOMĚLÉ,
ALE PRÁVĚ TA NEUVĚDOMĚLOST JE SNAD JEDNÍM Z TAJEMSTVÍ JEJICH
SÍLY...NEUVĚDOMĚLÉ PŮSOBÍ JAKO SÍLA NÁM DOSUD NEZNÁMÁ.“]
[lit. č 1, str.245]

Zájem Le Bona, který položil základy psychologie davů, bezesporu podmínila Velká francouzská revoluce a politická situace v 19. století. V roce 1908 ve svém díle odvážně uvádí:...[věk do něhož vstupujeme, bude věkem davů.“] [lit. č. 1, str.245]

Je to pravda, nyní již tento fakt můžeme posoudit. Podle mého názoru se Le Bon v ničem „nesekl“. Nejenom, že tato doba je hektická, ona je to doba komunikace, která se bez slučování v celky neobejde. Přesto je možno oponovat; a co telefony, dnes již přežití faxy, a dokonalý e-mail? I přes ty telefony si často zapínáme konferenční hovory, přes internet chatujeme... Prostě doba, kterou přezíváme či prožíváme je doba davů. Ale kde na to Le Bon přišel či z čeho to odvodil, je mistrovské, nicméně se „trefil“. Taktéž mohla nastat verze věku - rozeprě, schovávání se do ulit, či totální konec...

Zatímco Le Bon se zaměřuje na davy v pohybu, J. Ortéga y Gasset má dav za „líně nehybný“, který se do všeho násilně plete, aniž by se shlukoval. Davy dělí na:

- menšiny vybraných
- druhy lidí.

Ortéga uvádí zajímavou citaci:

[„DAV – KDO BY TO ŘEKL PŘI POHLEDU NA JEHO JEDNOTNÝ, OVČÍ ZJEV – NEPŘEJE SI SOUŽITÍ S TÍM, CO K NĚMU NÁLEŽÍ. NENÁVIDÍ NA SMRT VŠE, CO NENÍ DAVEM.“]
[lit. č. 1, str. 245]

Lidé v davu jsou vysoce emočně vzrušení, řídící se pudy, bez jakýchkoliv norem, nezkrotní, primitivní až odosobnění. Jsou krutí, útoční, neřízení svým svědomím a anonymní. Zřejmě za touto anonymitou jsou počátky té zběsilosti a agrese. Pojem odosobnění znamená ztrátu vlastní identity, identifikování se s davem. Doba je taková, že člověk nemá svůj názor, ztrácí identitu a buď opisuje, přepisuje, nebo alespoň cituje. Tak jako já v této práci. Omlouvám se, ale když doba je taková, a já žiji v té době, nesmím se vymykat. Na svou obhajobu, normy a pravidla se však snažím dodržovat.

B. Pascal přirovnává velmi zajímavě dav k ďáblu v andělském rouše. Zcela se z jeho názorem ztotožňuji.

Dle Le Bona se tvoří tzv. „duševní jednota davu“. Do duše však nikomu, možná ani sobě nevidím, proto se nesnažím tento fakt nijak komentovat. Každý si to přeberte po svém. Davy dělí na „zločinné i hrdinské“. Opět je tu to posouzení: co je zločin; a co je již hrdinský skutek?

Kritika však vytýká Le Bonovi chybení zásadního pohledu na organizaci davových akcí, ačkoliv o organizaci těchto akcí zhola nic nevím, nemíním se vyjadřovat k této výtce. Už jsme u toho; neodosobňuji se?

Velmi zajímavou ukázkou je studie, kterou provedl P.G. Zimbardo (1969) s vysokoškolačkami, které měly za úkol dávat elektrické šoky. I když podle mého názoru je tento pokus neetický, uvedu ho. Nezávislou proměnou zde byl oděv. Ženy oblečené do dlouhých kabátů s kapucemi přes obličej byly 2x tak surovější než respondentky ve vlastním oblečení, plnící shodný úkol. Poněvadž se kontrolní skupina neměla za co schovat, „bála se“ a nebyla tak „drsná“, razantní při plnění zadaného úkolu.

O deset let později replikovali tuto studii Downing a Johnson nápodobně, avšak civilní šat nahradili uniformami zdravotních sester. Výsledkem bylo, že respondentky nereagovaly na proces odosobnění jako takový, nýbrž reagovaly na roli, kterou značila uniforma.

E. Canetti (1974) se zabývá tématem, pro nějž užívá pojmu „masového šílenství“, které bylo sledováno nejen u přírodně žijících národů /např. náboženské rituály a jiné obřady/.

Byť se pro mne tyto rituály stávají velmi zajímavé a zhola nic o nich nevím, nebudu je více rozepisovat, i když „masové šílenství“ a Canetti, byl první nápad o čem jsem chtěla pojednávat ve své eseji. Raději jsem to však vzdala, neboť jsem napsala půl strany a myšlenky i vědomosti vyprchaly.

Za nejdůležitější proces odehrávající se v mase pokládá Canetti vybití, které masu vskutku formuje. Tuto realitu charakterizuje jako moment, v němž se všichni zbavují odchylností a stávají se identičtí; stejní. Častokrát se s tímto setkáváme i ve svém okolí.

V dav se mohou zvrátit i různé organizované skupiny, např. fanoušci hudebních skupin, sportovních utkání či nespokojené sousedské seskupení, které může přejít až v rebelie, eventuelně v lynčování. Naštěstí, k tomuto vyhocení dochází v našich poměrech a náboženstvích velmi ojediněle.

Některé americké studie potvrzují i davové navádění, kdy dav podporuje váhajícího jedince k sebevraždě. Tato skutečnost je však velmi ojedinělá, stojí však za povšimnutí.

Za zmínění stojí i zamyšlení se nad mentalitou různých sekt. Proč a co je k tomu vede; vždyť i sekty mají určité „hromadné až vyhocené chování“. Pro někoho je to únik od společnosti, pro někoho již uvedené odosobnění a pro někoho jen zvědavost – z nudy. Sekty jsou dle mého názoru takové mystické, pohodlné, hledající lehčí životní východisko a pro někoho zajímavé seskupení lidí. Já sama se však sekt bojím, či obávám, nedokážu svůj negativní postoj k sektám objasnit.

Nepochybně nutné je i popsat davy „pokojné“, přestože nejsou medializované. Okolní prostředí si „pokojných davů“ nevšímá, spíše je považuje za přirozené. Mnoho z nás si však uvědomuje, že podporují společenskou soudržnost a vyjadřují solidaritu. Příkladem můžeme uvést význačné svatby, a to hlavně v královských vrstvách, státní pohřby, mše sloužené papežem ...

Připomeňme si všem známou „pravou jihočeskou svatbu v Hošticích“, kdy poklidná venkovská svatba v čele s Helenou Růžickovou, přešla v hromadné násilí; ještě že to bylo jen na obrazovce.

Přestože jsou „pokojné“ davy mnohem běžnější, nevěnuje se jim taková pozornost. Zákroky proti demonstrantům jsou však pro masmédia vděčným tématem. Zastavme se u výše uvedené „jihočeské svatby“, zaujala by vás stejně výrazně konečná pasáž filmu, kde se seběhla bitka typu „všichni proti všem“, jestliže by svatba proběhla klasickým postupem, takzvaně spořádaně?

Tím, že nepředstavují naléhavý problém většina badatelů se jimi nezaobírá, alespoň pro srovnání by to bylo velmi zajímavé. Ale pro srovnání čeho? Pozitiv a negativ?...

Dá se dav nějakým způsobem kontrolovat? Na to nám odpověděli Waddington, Jones a Critcher (1984), kdy doporučili pět zásadních bodů pro kontrolu davu:

- [dav má být ponechán sebekontrolě (self-policing), kdykoliv je to možné
- mezi policií a organizátory by měla existovat efektivní komunikace

- pokud se účastní policie, měla by používat co nejmenší síly, aby ji členové davu nevnímali jako provokující prvek
- ti, kteří mají dav řídit, by měli být vyškoleni v technikách účinné interpersonální komunikace
- policie i úřady by měly za své jednání být zodpovědné společnosti. Neměly by budit dojem, že si mohou dělat, co chtějí.] [lit.č. 2, str. 133]

Podle mého úsudku jsou tyto body velmi výstižné a ocenitelné v praxi. Každý z těchto bodů odstraňuje zdroj nespokojenosti, který by mohl přispět, ba dokonce podpořit pravděpodobnost přechodu v násilí. Dav často „vybuchne“ za podmínek, pocitující určitou nespravedlnost, kde klidná či pokojná nálada v davu může vyústit k vyjádření frustrace s následujícími prvky agrese, ba i výbuchu násilí.

Na základě této teze Waddington, Jones a Critcher vypracovali šest typů analýzy, pokud chceme porozumět tomu, co se děje, když se v davu zvedne hladina násilí. Žádný z uvedených faktorů však nestačí sám o sobě k tomu, aby vyvolal vlnu nepokoje, společně však pravděpodobnost výrazně zvyšují.

1. [strukturální – například to, že vyšší nezaměstnanost černých obyvatel znamená, že mají menší slovo ve společenských institucích a vyšší úroveň frustrace / u nás je podobný příklad s rómskou menšinou /;
2. politickou, ideologickou – různé zdroje politické nespokojenosti; kulturní – zahrnuje sdílená přesvědčení a sociální reprezentace;
3. kontextuální – sekvence událostí, které vedly k tomu, co se stalo
4. prostorovou - některé prostory například mohou mít symbolický význam rozložení a uspořádání venkovních a vnitřních prostor může vést ke konfrontacím; / například vězení /,
5. interakční – povaha interakcí mezi zapojenými lidmi, jako je například zatčení nebo hrubé zacházení s klíčovou postavou sporu.] [lit.č. 2, str. 133]

Lze nějakým způsobem nepokojům zabránit, či je předvídat? Prioritním problémem a důvodem účasti převážné většiny lidí např. při demonstracích je idea či jev, vůči kterému vyjadřují určitým způsobem negativní postoj. Účast na demonstraci je příležitostí, jak dát najevo svůj postoj či nesouhlas společně s ostatními demonstrujícími, přitom se taktéž zviditelnit. Formou protestu může být zabránění vstupu do institucí /např. příslušná ministerstva, viz. nedávný příklad s nesouhlasem nekontrolovatelného prodávání použitých zbraní u nás/, s přivázáním se k vratům, či vykřikování hesel a prezentace v různých

kostýmech. Taktéž je možností zabránění průjezdu dálnic či hraničních přechodů zatarasením strojovou technikou /viz. zemědělci/....

Shrnutím chci upozornit na různorodost těchto protestů formou pasivní - vsedě přes happeningové až po destruktivní formy protestu. Pokud projevy protestu nepřekročí „určitou mez“, úkolem policie či zásahových jednotek je chránit práva a oprávněné zájmy demonstrujících.

S poklidnými stávkami se ztotožňuji, i když do ulic jsem zatím nikdy nešla. Sama na vlastní kůži jsem zažila stávku zdravotníků, kdy jako zdravotní sestra na ARO jsem měla na nějakou dobu omezit svou práci, samozřejmě v určitém rozsahu. Tak krutí „Ti zdravotníci“ nejsou. Byla jsem velmi rozpolcená jak se mám s touto situací vypořádat. Osud však tehdy, díky Bohu, rozhodl za mne. Pár minut před zahájením stávky přivezli záchranáři pacientku s velmi těžkým poraněním; v ten moment bylo na našem oddělení po stávce. Všichni do jednoho si na předem připravovanou a mnoha diskusemi, několik týdnů opěvovanou stávku ani nevzpomněli a pracovali jak uměli; vždyť „zachraňovat lidské životy“ si vybrali dobrovolně.

Podobný je i následující příklad. Z internetových stránek, z různých časopisů jsem zaznamenala rozpolcenost jednání policistů, kteří mají právo na vlastní názor a do jisté míry mohou s demonstranty souhlasit, nebo se s nimi ztotožnit, pak se dostávají do postojově komplikované situace, kdy musí rozkazem zasahovat proti stejně smýšlejícím vrstevníkům. S vyprávění přítele, který zasahoval při „listopadové sametové revoluci“ v 1989 v Praze vím, jak složitý postoj musel stanovit, když sám se s demonstrující masou ztotožňoval. Po zásahu odešel z řad policie, poněvadž s tímto faktem se nedovedl vyrovnat. Jak pak ti se mají zachovat? Každý policista je taktéž člověk, nezbaven svých emocí, myšlenek či názorů.

Praktický problém však nastává při stanovení meze, kdy již je překročena, či je ještě v mezích zákona. Řádový policista bohužel tuto mez stejně nerozhodne, opět bude muset splnit rozkaz.

Na rozdíl od náhodných seskupení, které projevuje určitou aktivitu, považujeme u protestních akcí – demonstrací přítomnost organizovaného seskupení, s tendencí k vytváření trvalejších struktur, k polarizaci rolí, včetně účasti zahraničních profesionálů – demonstrantů. Příkladem byla plánovaná protestní akce odpůrců globalizace a MMF, která proběhla bez větších a očekávaných problémů.

Vidíme tedy, že moderní výzkumy chování davu zaujímají velmi odlišné stanovisko od předchůdce Le Bona, který silně ovlivnil model „psychologie davu“, s následným modelem odosobnění, které z něj vychází.

Soudobé výzkumy „hromadného chování“ však prezentují , že vnímání vlastního prožívání a jednání se do určité míry liší, je velmi stavěno na normách individuálních , zkrátka na individualitě vzešlé situace.

[Psychologové ani společnost nechápu již dav jako nekontrolovatelnou, vroucí a impulsivní masu, ale jako soubor jedinců, kteří mají společný cíl a kteří určitým způsobem interpretují to, co se kolem nich děje.] [lit.č. 2, str. 134]

A to je moc dobrá a pozitivní zpráva pro společnost...

Seznam literatury:

1. Nakonečný Milan, *Sociální psychologie*, Praha, Academia, 1999,
ISBN 80-800-0690-7
2. Hayesová Nicky, *Základy sociální psychologie*, Praha, Portál, 1998,
ISBN 80-7178-763-9
3. *internetové stránky*